

Nr 26.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1940 kl. 6 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Genom en den 5 april 1940 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 183, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag

med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att bestämmelserna i 2—12 §§ skola tillämpas; dock må sådant förordnande ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som avses i första stycket, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Under tid, då förordnande, som nu sagts, är i kraft, gälla icke i lag eller författning meddelade stadganden i den mån de strida mot vad enligt förordnandet blivit bestämt.

Denna lag äger ej tillämpning i fråga om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

2 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen förordna,

1. att domstol skall sammanträda å andra tider och ställen än som för vanliga fall är bestämt; samt

2. att de åligganden, som i fråga om rättsskipningen eller rättsvården tillkomma viss underrätt eller lagfaren domare i viss underrätt eller viss domsaga så ock viss hovrätt, skola, helt eller delvis, övertagas av annan likställd domstol eller domare.

Om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar äger Konungen efter högsta domstolens hörande förordna efter omständigheterna.

I den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, må Konungen ock bestämma, att lagfaren domare i eller befattningshavare vid underrätt, hovrätt eller nedre justitierevisionen skall tjänstgöra i annan befattning vid någon av nämnda myndigheter, domare dock endast i domarbefattning.

Befogenhet, som enligt första stycket 1 eller tredje stycket tillkommer Konungen, må på uppdrag av Konungen utövas av annan myndighet.

3 §.

Möter på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hinder för val av nämndeman i häradsrätt eller av ägodelningsnämndeman eller vattenrättsnämndeman, vare nämndeman, utan avseende därå att den tid utgått för vilken han utsetts eller eljest har att tjänstgöra, skyldig att fortfarande bestrida tjänsten, till dess val kan hållas och besked inkommit, att annan blivit vald.

Har enligt 2 § första stycket 1 förordnats, att häradsrätt eller ägodelningsrätt skall sammanträda utom rättens domkrets och uteblir nämndeman från rättens sammanträde, äge rättens ordförande till tjänstgöring i hans ställe kalla någon, som är valbar till nämndeman i den domsaga, där rätten sammanträder, eller, om rätten sammanträder i stad som ej hör till domsaga, i närmaste domsaga.

4 §.

Mål, som handlägges av underrätt eller av arbetsdomstolen, skall av rätten uppskjutas eller förklaras vilande, om anledning är att antaga, att på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, part är ur stånd att inställa sig vid rätten eller eljest utföra sin talan eller annat hinder möter för målets utredning. Finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må dock målet handläggas och avgöras, om det för part är av synnerlig vikt eller eljest särskilda skäl föranleda därtill. För part, som kan antagas vara ur stånd att vid målets fortsatta handläggning själv bevaka sin rätt, skall rätten, såframt det ej är uppenbart, att behov därav icke föreligger, förordna ombud att, själv eller genom fullmäktig, föra och i högre rätt fullfölja talan; förordnande, som nu sagts, må, då rätten ej sitter, meddelas av dess ordförande. Ombudet har att så snart ske kan, om möjligt efter samråd med parten, förbereda talans utförande. Utser parten själv fullmäktig, vare förordnandet för ombudet förfallet.

Den, som enligt första stycket förordnats till ombud, äge göra ansökan om fri rättegång för parten enligt lagen om fri rättegång; han må ock förordnas till rättegångsbiträde åt parten enligt nämnda lag.

5 §.

Mål, som enligt 4 § förklarats vilande, skall på anmälan av part återupptagas till handläggning, så snart hinder enligt nämnda paragraf ej längre föreligger eller förhållande inträtt, som enligt samma paragraf skulle påkallat fortsatt handläggning.

6 §.

Den, som enligt 4 § förordnats till ombud, åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligt arvode för det arbete han nedlagt å målet så ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Beslut om sådan ersättning må verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas ombudet. I det slutliga utslaget skall den, för vilken ombud förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad ombudet tillerkänts i arvode och ersättning, om ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten. Har ombudet varit förordnat till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång, gälle om ersättning till ombudet och skyldighet att ersätta statsverket kostnaden härför vad i nämnda lag är stadgat.

7 §.

Uteblir part eller annan, som kallats att infinna sig vid rätten, eller underlåter han eljest att fullgöra vad enligt rättens eller domarens beslut förelagts honom och har han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall underlåtenheten icke leda till påföljd för honom. Är ej för rätten känt, huruvida han sålunda haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall upplysning därom inhämtas genom rättens försorg. Har vid allmän underrätt part uteblivit från rätten vid första rättegångstillfället och finnes, att parten ej haft giltig ursäkt för sin utevaro, må vad i 12 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken är stadgat vinna tillämpning, ehuru uppskov ägt rum för inhämtande av upplysning.

8 §.

Vad i 4—7 §§ är stadgat skall i tillämpliga delar gälla i fråga om mål eller ärende, som handläggas av lagfaren domare i underrätt eller domsaga eller av överrätt eller hos Konungen i högsta domstolen, så ock i fråga om utsökningsmål, vari någon skall höras i den ordning, som stadgas i 195 § utsökningsslagen.

Stadgandet i 27 kap. 15 § rättegångsbalken därom, att i vissa fall ändring i underrätts utslag i brottmål ej må göras utan att den tilltalade beretts tillfälle att komma tillstädes vid muntligt förhör i hovrätten, skall ej äga till-

lämpning, om på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, förhör med den tilltalade icke kan anställas eller finnes vara för-
enat med synnerlig olägenhet.

Har part i hovrätt eller hos Konungen åtnjutit fri rättegång, skall vad i 6 § denna lag är stadgat icke äga tillämpning i den mån ombudet finnes berättigat till ersättning, varom stadgas i 10 § andra stycket lagen om fri rättegång.

9 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad.

10 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna, att inlaga eller annan handling, som skall ingivas till domstol, domare eller nedre justitierevisionen, må insändas med posten i betalt brev; vad i lag eller författning är stadgat därom, att handling skall ingivas eller åtgärd eljest företagas före visst klockslag å dagen, äge ej tillämpning i fråga om handlingens ingivande eller insändande. Handling, som inkommer med posten, skall anses ingiven av den, som undertecknat handlingen. Handlingen skall anses ingiven den dag, då den inkom till mottagaren. Då handlingen inkommit, skall vad i lag är stadgat om skyldighet för part att tillika inställa sig anses iakttaget.

Förordnande, som avses i första stycket, må ock meddelas i fråga om anmälan av vad och erläggande av vadepenning.

Konungen äger i den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken ingivande av inlaga eller annan åtgärd för fullföljande eller bevakande av talan annorledes än genom särskilt rättsmedel skall äga rum hos myndighet, som sägs i första stycket av denna paragraf, eller hos överexekutor.

11 §.

Är någon skyldig att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag eller författning föreskriven tid instämma talan eller påkalla prövning i annan ordning eller inför domstol eller domare vidtaga annan åtgärd och finnes han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hava varit ur stånd att inom den föreskrivna tiden vidtaga åtgärden, skall vad i lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel är stadgat angående återställande av försutten tid tillämpas, även om åtgärden icke är av beskaffenhet, som där sägs. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning beträffande ansökan om resning och besvär över domvilla.

I fråga om återställande av försutten tid enligt första stycket i denna paragraf eller lagen den 22 juni 1939 skall vad i 11 § sistnämnda lag är föreskrivet därom, att ansökan skall göras sist inom ett år från den dag, då tiden utgick, ej äga tillämpning, om sökanden på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, finnes hava varit ur stånd att inom sagda tid göra sådan ansökan.

12 §.

Delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, skall ske genom militär myndighets försorg. Intyg av sådan myndighet gälle såsom fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller. Avser delgivning stämning eller kallelse att eljest infinna sig vid domstol, skall intyget tillika innehålla uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig. Har delgivning verkställts annorledes än genom militär myndighet, vare den gällande; dock må delgivning ej ske genom handlings införande i allmänna tidningarna eller dess fästande å den söktes husdörr och uppläsande för hans husfolk eller på annat sådant sätt.

13 §.

Konungen meddelar de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats enligt lagen, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I fråga om förordnande, som sägs i 2 §, meddelar Konungen närmare bestämmelser i anledning av dess upphörande. Stadgandet i 3 § första stycket skall, sedan förordnande enligt 1 § upphört att gälla, tillämpas, till dess val av nämndeman hållits och besked inkommit om valet. Har med stöd av 4 eller 8 § mål eller ärende förklarats vilande eller ombud förordnats, skall åtgärden fortfarande bestå, till dess den i laga ordning häves. Förordnande, som meddelats med stöd av 10 §, skall fortfarande tillämpas i fråga om åtgärd, för vars vidtagande tid börjat löpa före förordnandets upphörande. Har för vidtagande av åtgärd, som avses i 11 §, tid börjat löpa, då lagrummet ännu var tillämpligt, skall ock nämnda lagrum fortfarande lända till efterrättelse.

Beträffande de skäl som ligga till grund för det framlagda lagförslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Sedan chefen för justitiedepartementet uppdragit åt processlagberedningen att utarbeta förslag till bestämmelser beträffande domstolarna och rättegången, som kunde föranledas av utomordentliga förhållanden vid krig eller

krigsfara, har processlagberedningen till departementschefen överlämnat en den 14 februari 1940 dagtecknad promemoria i ämnet, vid vilken fogats förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. (justitiedepartementets promemorior 1940: 1). Promemorian har såsom bilaga (*Bil. A*) fogats vid propositionen.

I promemorian anför processlagberedningen inledningsvis följande:

»Ett krig kan i olika avseenden inverka störande på rättsskipningen i de krigförande länderna. Man kan härvid skilja mellan å ena sidan sådana olägenheter, som beröra domstolsorganisationen, och å den andra olägenheter, som göra sig gällande med avseende å själva rättegången och därmed sammanhängande förhållanden. I förstnämnda hänseende erinras, att domstolarnas personal i större eller mindre utsträckning kan behöva tagas i anspråk för krigstjänst, att förflyttning av domstolar kan bliva erforderlig o. s. v. I det senare avseendet må framhållas, att krigstjänstgöring ofta torde komma att utgöra hinder för parter att i vanlig ordning tillvarataga sina intressen i rättegång. Även om sådant hinder icke föreligger för parterna, kunna till följd av krigsförhållandena svårigheter uppstå i fråga om målens utredning, t. ex. då vittnen eller andra, som skola höras, till följd av tjänstgöring, ofta å långt avlägsen ort, äro hindrade att inställa sig vid rätten. Nu berörda olägenheter kunna tydligen, om än i mindre grad, göra sig gällande även då ett land på grund av krigsfara eller för upprätthållande av sin neutralitet vidtar sådana genomgripande beredskapsåtgärder som mobilisering, utrymning av vissa orter m. m. För att komma till rätta med svårigheter av här antydd art torde särskilda åtgärder vara påkallade.»

Bestämmelserna i beredningens förslag äro avsedda att tillämpas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. För tillämpningen förutsättes särskilt förordnande. Krigsdomstolarna och rättegången vid dem beröras icke av förslaget. I övrigt skall detta vara tillämpligt å såväl allmänna som särskilda domstolar samt därjämte i fråga om handläggningen inför överexekutor av vissa utsökningsmål.

I fråga om domstolsorganisationen föreslås i 2 § av förslaget bl. a. befogenhet för Kungl. Maj:t att föreskriva ändrade tider och ställen för domstolarnas sammanträden ävensom att förordna om överförandet helt eller delvis av de arbetsuppgifter, som tillkomma viss domstol, å annan likställd domstol. Vidare innehåller förslaget i samma paragraf bestämmelser, enligt vilka domare och andra befattningshavare vid domstolarna kunna bliva skyldiga att tjänstgöra vid annan domstol än de tillhöra. Beredningen framhåller, att för tillgodoseende av domstolarnas personalbehov under krig och därmed jämförliga förhållanden härutöver kunde ifrågakomma att möjliggöra en begränsning av det domföra antalet lagfarna ledamöter i rådhusrätt och hovrätt. Beredningen har emellertid icke funnit sig böra förordna en så genomgripande förändring. Icke heller har beredningen ansett en begränsning i fråga om det domföra antalet nämndemän i häradsrätt för närvarande böra äga rum.

Beträffande förfarandet i rättegång framhåller beredningen, att inkallelse till tjänstgöring vid krigsmakten under förhållanden som nu avses i allmänhet torde få anses som laga förfall för uteblivande från domstol. Detsamma bör gälla t. ex. om någon för fullgörande av tjänsteplikt eller vid evakuering nödgas oförberett lämna sin vanliga vistelseort. För att laga förfall skall av domstol få beaktas i en pågående rättegång erfordras för närvarande, att förfallet anmäles eller eljest är för domstolen känt. Enligt vad i promemorian anföres kan emellertid under krig och därmed jämförliga förhållanden ofta föreligga giltig ursäkt för underlåtenhet att i rätt tid anmäla förfall. Med hänsyn härtill föreslås i fråga om förfarandet vid underrätt — liksom även vid arbetsdomstolen — viss skyldighet för domstolen att självmant undersöka, om utevaro eller underlåtenhet att fullgöra meddelat föreläggande haft sin grund i förfall av det slag, varom nu är fråga. Har sådant förfall förelegat, får utevaron eller underlåtenheten icke leda till påföljd, som under vanliga förhållanden bort ifrågakomma (7 §). Om vid domstolens undersökning eller eljest befinnes, att till följd av förfall, som nyss angivits, part är hindrad att komma tillstädes eller målet eljest ej kan utredas, skall målet som regel uppskjutas eller förklaras vilande. Under vissa omständigheter skall dock målet kunna handläggas och avgöras utan hinder av parts utevaro. I promemorian uttalas, att rättsskipningens fortgång ej minst för näringslivet är av stor betydelse även i krigstid samt att utväg därför bör skapas att under vissa förutsättningar fortsätta handläggningen av ett mål och även bringa det till avgörande. En allmän förutsättning härför är enligt förslaget, att målet finnes kunna nöjaktigt utredas. Som ytterligare villkor föreskrives, att handläggningens fortsättande är av synnerlig vikt för någon av parterna eller eljest påkallas av särskilda skäl. För att i sådana fall underlätta målets behandling föreslås befogenhet för domstolen att förordna ombud för part, som kan antagas vara ur stånd att själv bevaka sin rätt. Ett dylikt ombud skall, om parten åtnjuter fri rättegång, kunna förordnas som biträde enligt lagen om fri rättegång. Bestämmelser i dessa hänseenden meddelas i 4 § av förslaget.

De nu nämnda reglerna rörande underrättsförfarandet skola i tillämpliga delar gälla även beträffande handläggning, som tillkommer lagfaren domare i underrätt eller domsaga, liksom beträffande förfarandet i högre rätt och i fråga om vissa utsökningsmål (8 § första stycket). De avse däremot icke sådana fall, då någon är hindrad att inom viss i lag utsatt tid fullfölja talan eller bevaka talan i fullföljt mål. I dylikt fall föreligger redan nu viss möjlighet att söka återställande av försutten tid. Till lättnad för parterna föreslås ytterligare befogenhet för Kungl. Maj:t att för riket i dess helhet eller del därav medge, att inlagor och andra handlingar få insändas med posten. Kungl. Maj:t skall även kunna förordna om förlängning av fullföljdstider (10 §).

Enligt vad i promemorian framhålles kan för närvarande laga förfall i allmänhet icke beaktas, då någon har att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag föreskriven tid väcka talan eller utom rättegång vidtaga åt-

gärd inför domstol eller domare. Detsamma gäller såvitt angår frister för anlitande av särskilt rättsmedel. Beredningen föreslår, att gällande bestämmelser om återställande av försutten tid även i dylika fall skola kunna tillämpas, om vederbörande på grund av krig eller därmed jämförliga förhållanden varit ur stånd att inom föreskriven tid vidtaga åtgärd, varom här är fråga (11 §).

Bland förslagets bestämmelser i övrigt må omnämnas stadganden om inskränkning i den rätt, som enligt 27 kap. 15 § rättegångsbalken tillkommer tilltalad att bliva muntligen hörd i hovrätt (8 § andra stycket), om befogenhet för Kungl. Maj:t att medge förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad (9 §) och om anlitande av militär myndighet för delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten (12 §). Den föreslagna lagen har ansetts böra gälla till och med den 31 mars 1941.

Över förslaget ha yttranden efter remiss inkommit från rikets hovrätter ävensom från ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben. Därjämte har från styrelsen för Sveriges advokatsamfund inkommit ett utlåtande i anledning av förslaget. I yttrandena tillstyrkes allmänt, att förslaget lägges till grund för lagstiftning i ämnet. Önskemål ha emellertid framställts om komplettering eller ändring av vissa av de föreslagna bestämmelserna.

I anslutning till sålunda framställda anmärkningar ha jämkningar vidtagits på några punkter av förslaget. Därjämte ha i anledning av erinringar från lagrådet 4 och 10 §§ i förslaget erhållit ändrad avfattning.

I en i anledning av propositionen väckt motion, nr 196 i första kammaren, har herr *Herlitz m. fl.* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande erforderliga lagbestämmelser angående förvaltningsdomstolars och förvaltningsmyndigheters organisation och verksamhet vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Motionen har hänvisats till lagutskott och tilldelats första lagutskottet. Utskottet kommer framdeles att avgiva utlåtande över motionen.

Utskottet.

Utskottet har vid sin granskning av det genom propositionen framlagda lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 183, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 16 april 1940.

På första lagutskottets vägnar:

N. GÄRDE.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Gärde, Branting, Eskhult, Ewerlöf, Karl Johan Olsson, Caap, Verner Andersson* och *Ahlkvist*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Lindmark, Olsson* i Mellerud, *Berg, Larsson* i Hede, *Lindberg* i Stockholm, *Gustafsson* i Lekåsa och *Nilson* i Eskilstuna.
